

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'r-Rûmî, *Divân* (nşr. Ahmed Hasan Besec), Beyrut 1415/1994, neşredenin girişi, I, 7-13; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab*, IV, 182-194; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1373/1954, s. 125-127; Merzûbânî, *Mu'cemû's-şu'arâ*, Kahire 1343, s. 336, 338, 347-348, 379; İbnü'n-Nedîm, *Fihrist*, s. 235-236; Ebû'l-Alâ el-Maarrî, *Risâletü'l-ḡufrân*, Beyrut 1968, s. 240-243; İbn Şeref el-Kayrevânî, *Resâ'ilü'l-intikâd fî nakdi's-şî'r ve's-şu'arâ* (nşr. Hasan Hüsnî Abdülvehhâb), Beyrut 1404/1983, s. 33-35; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII, 23-25; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, s. 165-168; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdeba*, III, 17; VII, 231; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, Paris 1895, s. 329-331, 345-346, 350; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 41-42; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 495-496; Enîs el-Makdisî, *Ümerâ'ü's-şî'ri'l-'Arabî*, Beyrut 1932, s. 272-318; Brockelmann, *GAL*, I, 79-80; *Suppl.*, I, 123-125; Ömer Ferruh, *el-Minhâc fî'l-edebî'l-'Arabî ve târihih*, Beyrut 1960, s. 103-109, 199-212; Şevki Dayf, *el-Fen ve mezâhibühü fi's-şî'ri'l-'Arabî*, Kahire 1960, s. 200-214; a.m.f., *Târîhu'l-edeb*, IV, 296-324; Mârûn Abbûd, *Edebü'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 238-242; Sezgin, *GAS*, II, 585-588; Abdülhamîd Muhammed Cîde, *el-Hicâ' 'inde İbnü'r-Rûmî*, Beyrut 1974, s. 49-78; ayrıca bk. tür.yer.; İlyâ Sefîm el-Havî, *İbnü'r-Rûmî fennühü ve nefsiyyetühü min hilâli şî'rih*, Beyrut 1980, s. 9-17; ayrıca bk. tür.yer.; Abdullah Şarîf, *Târîhu's-sekâfe*, Cezayir 1983, s. 236-247; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 465-466; C. A. Ma'tûk, *İbnü'r-Rûmî: eş-Şâ'irü'l-magbûn*, Beyrut 1404/1984, s. 5-20; ayrıca bk. tür.yer.; Kâzım Hutayt, *A'lâm ve ruvvâd fî'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1407/1987, s. 75-113; Abdülhüseyin Ahmed el-Ernîni, *el-Ğadir fî'l-Kitâb ve's-Sünne*, Tahran 1366 hş., s. 29-56; Nâzik Sâbâ Yârd, *Küllü mâ kâlehu İbnü'r-Rûmî fî'l-hicâ'*, London 1988, s. 9-42; Halîl Merdem Bek, *İbnü'r-Rûmî*, Beyrut 1408/1988, s. 11-42; ayrıca bk. tür.yer.; Hüseyin el-Hâc Hasan, *A'lâm fi's-şî'ri'l-'Abbâsî*, Beyrut 1413/1993, s. 264-322; A. K. Julius Germanus, "İbn-Rûmî's Dichtkunst", *AOH*, VI (1957), s. 215-286; Nesîm Nasr, "İbnü'r-Rûmî", *Edîb*, XXXV/1, Beyrut 1959, s. 21-23, 42; Ahmed el-Cündî, "Şâ'irün lem yünşifühü't-târîh", *MLLADm*, XLI/3 (1386/1966), s. 478-494; Hüseyin Adnân, "İbnü'r-Rûmî: Şâ'irü's-sebâb ve's-se'eyb", a.e., XLVI/3 (1391/1405), s. 538-560; Şâkir el-Fehhâm, "et-Ta'rîf ve'n-nakd: Divânü İbnü'r-Rûmî", a.e., LX/1 (1405/1985), s. 124-152; Gregor Schoeler, "On Ibn al-Rûmî's Reflective Poetry, His Poem About Poetry", *JAL*, XXVII/1 (1996), s. 22-36; Geert Jan van Gelder, "The Terrified Traveller Ibn al-Rûmî's Anti-raḥîl", a.e., XXVII/1 (1996), s. 37-48; Pieter Smoor, "Elegies and Other Poemes on Death by Ibn al-Rûmî", a.e., XXVII/1 (1996), s. 49-85; Beatrice Gruendler, "Ibn al-Rûmî's Ethics of Patronage", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, III, Cambridge 1996, s. 1-2, 104-160; Pieter Smoor, "Ibn al-Rûmî: His Elegies and Mock-elegies for Friends and Foes", *Quaderni di studi arabî*, XV, Venezia 1997, s. 93-118; Robert McKinney, "Ibn al-Rûmî's Contribution to the Nautical Raḥîl", *JAL*, XXIX (1998), s. 95-135; S. Boustany, "Ibn al-Rûmî", *EL²* (İng.), III, 907-909; Âzertâş Âzer-nûş, "İbn Rûmî", *DMBİ*, III, 600-608.

İSMAİL DURMUŞ - MUSTAFA ÇUHADAR

İBNÜ'R-RÜMİYYE

(ابن الرومية)

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed
b. Ebî Halîl Müferric el-İşbîlî
(ö. 637/1239)

Hadis, fıkıh, tefsir
ve nebâtât âlimi, eczacı.

Muharrem 561'de (Kasım 1165) İşbîliye'de (Sevilla) doğdu. Benî Ümeyye'nin mevâlisî olup Kurtuba'dan (Cordoba) İşbîliye'ye göç eden ve başta ilm-i nebât olmak üzere edebiyat, şiir ve felsefeye uğraşan bir aileye mensuptur. Benî Ümeyye ile ilgisi sebebiyle Ümevî, İbn Hazm'a ve mezhebine bağlılığı dolayısıyla Hazmî ve Zâhirî, nebâtât âlimi olduğu için Nebâtî ve Zehrî nisbeleriyle, ayrıca Aşşâb (botanikçi) lakabıyla da anılmakta, kendisine İbnü'r-Rûmiyye denmesinden hoşlanmadığı belirtilmektedir. Ebü'l-Hasan İbn Zerkûn'dan Mâlikî fıkıhı, İbn Ced Muhammed b. Abdullah el-Fihri ve Muhammed b. Ali et-Tücbî gibi muhaddislerden hadis tahsil etti. Nebâtât ilmini ise babasından ve dedesinden öğrendi. 580 (1184) yılında Endülü'sün muhtelif şehirlerine ve daha sonra Afrika'ya seyahat ederek nebâtât konusundaki bilgisini geliştirdi. 612'de (1216) hadis ve ilm-i nebât tahsil etmek, ayrıca hac görevini yerine getirmek için gittiği Mısır, Şam, Irak, Hicaz gibi bölgelerde Furâvî ile Ebü'l-Vakt'in talebelerinden, Mansûr b. Abdülmün'im es-Sâidî, İbnü'l-Harestânî Abdüssamed b. Muhammed ed-Dimaşkı, İbn Mülâib Dâvûd b. Ahmed el-Bağdâdî, Mes'ûd b. Muhammed el-İsfahânî, Muhammed b. Nasr es-Saydelânî gibi muhaddislerden hadis rivayet etti. İskenderiye'de bulunduğu sırada onun ilm-i nebât sahasında otorite olduğunu öğrenen Eyyûbî Sultanı I. el-Melikü'l-Âdil Ebû Bekir b. Eyyûb kendisini Kahire'ye çağırdı, aylık maaş bağlayarak yanında kalmasını istedi; ancak İbnü'r-Rûmiyye öğrenim ve hac görevi için yola çıktığını söyleyerek bu teklifi kabul etmedi. Yolculuk esnasında uğradığı yerlerde sadece Endülü's'te bilinen âlî rivayetleri ezberinden nakletmesi sebebiyle büyük takdir topladı. Bu seyahatî süresince tanınmış âlimlerden faydalanan ve icâzet alan İbnü'r-Rûmiyye, üç yıl sonra âlî rivayetler ve değerli kitaplarla Endülü's'e döndü; bir dükkân açarak muhtelif bitkileri ve bunlardan elde ettiği ilaçları satmaya başladı. İbnü'l-Ebbâr onu bu dükkânda birkaç defa gördüğünü söyler. İlm-i nebât konusundaki bilgisini arttırmak için

yabancı dil öğrenen İbnü'r-Rûmiyye bitkiler üzerinde keşiflerde bulundu; devrinin önde gelen nebâtât âlimi ve eczacısı oldu. Lisânüddin İbnü'l-Hatîb onu devrinde bu konuda benzeri bulunmayan bir âlim olarak tanıtmaktadır (*el-İhâta*, I, 208).

İbnü'r-Rûmiyye, aynı zamanda muhaddislerin hayatını ve güvenilirlik derecelerini çok iyi bilen bir münekkitti. İbn Nukta onun sika bir hadis hâfızı olduğunu söyler. Kendisinden Bağdat'ta İbnü'd-Dübey-sî, Mısır'da İbn Nukta gibi âlimler faydalanmış, ayrıca İbnü'l-Baytâr'ın yetişmesinde önemli rolü olmuştur. Mâlikî mezhebine mensup iken Zâhiriyye'ye geçip İbn Hazm'ın bütün eserlerini okuduktan sonra onların yayılması için büyük bir servet harcayan İbnü'r-Rûmiyye ehl-i re'ye şiddetle karşı çıkmıştır. 30 Rebülevvel 637'de (30 Ekim 1239) İşbîliye'de vefat etti. Dostları ve talebeleri kendisi için mersiyeler söylemiş, öğrencisi Ebû Muhammed Abdullah b. Kâsım el-Harrâr onun faziletine dair bir eser kaleme almıştır (*a.g.e.*, I, 214). Kaynaklarda İbnü'r-Rûmiyye'nin zâhidâne bir hayat yaşadığı, çeşitli konulara dair kitap toplamaya meraklı olduğu belirtilmiş ve şiirlerden örnekler verilmiştir.

Eserleri. İbnü'r-Rûmiyye hadis ve ilm-i nebâta dair birçok eser kaleme almakla birlikte yalnız tefsirinin bugüne ulaştığı bilinmektedir. On cüz hacminde olduğu belirtilen *Tefsîrü'l-'Aşşâb*'ın birinci cüzünün eksik bir nüshası (el-Bakara 2/4'ten öncesi) Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Tefsir, nr. 147) bulunmaktadır (Fuâd Seyyid, I, 27-28). Hadise dair *el-Mu'lim* (*Raccâletü'l-mu'allim*) *bi-zevâ'idü'l-Buḥârî 'alâ Müslim* (*el-Mu'lim bimâ zâde'l-Buḥârî 'alâ Müslim*), *Naẓmü'd-derârî fî mâ tefferede bihi Müslim 'anı'l-Buḥârî, İḥtişâru ġarîbi* (*ġarâ'ibi*) *ḥadîşî Mâlik li'd-Dâreḡutnî, Tevhînü ṡurukı ḥadîşî'l-erba'in, Ḥukmü'd-du'a' fî edbârî's-salevât, Keyfiyetü'l-ezân yevme'l-cum'a, İḥtişâru'l-Kâmil fi'd-ḡu'afâ' ve'l-met-rûkîn li-Ebî Muhammed b. 'Adî, el-Hâfil fi tezyîl* (*tekmilet*) *i'l-Kâmil, Aḡbâru Muhammed b. İshâk; rivayette bulunduğu hocalarına dair et-Tezkire, el-Fehrese* (İbnü'l-Ebbâr, I, 148-149; Makkarî, II, 598) adlı eserleriyle *Kitâbü'l-Bir, Cevâmi'u kütübi Arisṡotâlis fi't-tabî'iyât ve'l-ilâhiyyât, Edviyetü Câlînûs, Kenzû'l-aḡbâr, Kitâbü's-Şaydele, Maḡâle* (*Risâle*) *fî terkîbî'l-edviye, Maḡâle fi't-tiryâk, Mi'yârü'l-fuḡahâ, el-Müstedreke* onun kaynaklarda adı geçen diğer

çalışmalarıdır. Botanik ilminin ilk temsilcisi sayılan Dioscorides'in (m. I. yüzyıl) bitkilere dair kitabının şerhi olan *Şerhu ha-şâ'işi Diyüşkürîdis*, İbn Cülcül'ün aynı adı taşıyan kitabı gibi *Tefsîru esmâ'i'l-edviyeti'l-müfrede min Kitâbi Diyüşkürîdis* diye de anılmaktadır. *et-Tenbîh 'alâ ağılâtî'l-Gâfiki*'de müellif, Ahmed b. Muhammed el-Gâfiki'nin *el-Edviyetü'l-müfrede (el-Câmi' fi't-tib fi'l-edviyeti'l-müfrede)* adlı kitabındaki yanlışları göstermiştir (*DîA*, XIII, 281). Talebesi İbnü'l-Baytâr'ın *el-Câmi' li-müfredâtî'l-edviye ve'l-ağziye*'de büyük ölçüde faydalandığı *er-Rihletü'l-meşrikiyye (er-Rihletü'n-nebâtiyye)* müellifin Endülüs, Kuzey Afrika, Mısır, Şam, Irak ve Hicaz gibi ülkelerde tesbit ettiği bitkilerin adlarının alfabetik olarak sıralandığı bir çalışma olup İbnü'l-Adîm bu eseri gördüğünü söylemektedir (*Buğyetü't-taleb*, III, 7).

BİBLİYOGRAFYA :

Münzirî, *et-Tekmilê*, III, 530-531; İbnü'l-Eb-bâr, *et-Tekmilê* (nşr. Alfred Bel – M. Ben Cheneb), Cezayir 1919, I, 148-149; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1986, III, 7-8; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ*, s. 81; Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Halîl, *İhtisârü'l-Kudhi'l-mu'allâ fi't-târîhi'l-muhalâ* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire-Beyrut 1400/1980, s. 181; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 58-59; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1425-1426; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm, sene: 631-640*, s. 298-299; İbnü'l-Hatib, *el-Hâta*, I, 207-214; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, I, 191-193; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 596-598, III, 135, 139, 185; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1382, 1419, 1741; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876 → Frankfurt 1996, II, 244-248; Nâme-i Dânişverân-ı Nâşirî, Kum, ts. (Dârü'l-fikr), III, 311-322; *İzâhu'l-meknûn*, I, 303; II, 298, 534; Brockelmann, *GAL*, I, 528; *Suppl.*, I, 736; Fuâd Seyyid, *Fihristü'l-mahtûâtî'l-muşavvere*, Kahire 1954, I, 27-28; Muhammed Abdullah İnân, *Terâcimü İslâmiyye: Şarkıyye ve Endelüsiyye*, Kahire 1390/1970, s. 338-341; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, I, 442-443; Abdülhâdî Ahmed el-Hüseyni, *Mezâhirü'n-nehdati'l-hadîsiyye fi 'ahdi Ya'kûbe'l-Mansûri'l-Muvahhidî*, Tıtvân 1403/1983, II, 22-27; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Magribi'l-Arabî*, Rabat 1406/1986, s. 107-111; Fâzil es-Sibâi, "es-Saydelâniyyü'l-Endelüsî Ebû'l-Abbâs en-Nebâtî (İbnü'r-Rûmiyye)", *Ebhâsü'n-nedveti'l-âlemiyyeti'r-râbi'a li-târîhi'l-ülûm 'inde'l-Arab* (nşr. Mustafa Şeyh Hamza), Halep 1411/1993, II, 50-115; Ahmed Halûbî, "Ebû'l-Abbâs b. er-Rûmiyye 'Aşşâb Endelüsî mine'l-karni's-sâlis 'aşer el-millâdî", *Ebhâsü'n-nedveti'l-âlemiyyeti'l-hâmise li-târîhi'l-ülûm 'inde'l-Arab* (nşr. Mustafa Mevâlidî), Halep 1415/1995, I, 261-282; A. Dietrich, "İbn al-Rûmiyya", *El² Suppl.* (Fr.), s. 397-398; Ali Ekber Diyânet, "İbn Rûmiyye", *DMBİ*, III, 608-610; Arslan Terzioğlu, "Gâfiki, Ahmed b. Muhammed", *DîA*, XIII, 281.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBNÜ'S-SÂÂTÎ, Bahâeddin (بهاء الدين ابن الساعاتي)

Ebü'l-Hasen Bahâüddîn Âlî
b. Muhammed b. Âlî
el-Horasânî ed-Dimaşkî
(ö. 604/1207)

Arap şairi.

553 (1158) yılında Dimaşk'ta doğdu. Saat ustası ve astronomi âlimi olan babası Muhammed b. Âli Horasan'dan Dimaşk'a göç etmiş, burada da saatçilikle meşgul olmuş, Nûreddin Mahmud Zengî için Dimaşk Ulucamii'nin dış cephesinde ki saatleri yapmıştı. Bundan dolayı Sââtî nisbesiyle anılmış, oğlu da İbnü's-Sââtî künyesiyle meşhur olmuştur. İbnü's-Sââtî öğrenimini Dimaşk'ta tamamladı. Babasının mesleğini devlet görevlisi olarak yürütmesi, kardeşi Fahreddin İbnü's-Sââtî'nin el-Melikü'l-Fâiz ve el-Melikü'l-Muazzam dönemlerinde vezirlik yapması, ona gençliğinden itibaren Eyyûbî Devleti ileri gelenleriyle temas imkânı sağladı. Bağdat'a Abbâsî Halifesi Nâsır-İdîni'llâh için bir kaside gönderdi; Selâhaddin-i Eyyûbî için de on beş kaside nazmetti. Ayrıca diğer Eyyûbî devlet adamlarına da methiyeler yazdı. Şair olarak şöhrete kavuşmasına ve "Dimaşk şairi" unvanıyla anılmasına rağmen sıkıntılı bir hayat yaşamaktan kurtulamadı. Otuz veya otuz iki yaşlarında Mısır'a gitti.

İbnü's-Sââtî, Mısır yolculuğuna çıktığı sırada nazmettiği kasidede doğup büyüdüğü şehirden daha rahat bir hayata kavuşmak için ayrıldığını belirtir (*Divân*, II, 174). Bazı şiirlerinde de Dimaşkîlar'ın de-

ğerini anlayamadıklarından, kimsesizlikten, kiskanılmaktan ve lâyık olduğu yere getirilmemekten şikâyet ederek göç etmekten başka çare bulamadığını söyler. Mısır'da bir süre kaldıktan sonra İbnü's-Sââtî'nin maddî durumu düzeldi. Ancak üç oğlunun ardarda ölümü onu çok sars-tı. Çocukları ve Dimaşk'ta vefat eden babası için mersiyeleler yazdı. Gençlik dönemi şiirlerinde hayat dolu olduğu görülen İbnü's-Sââtî'nin kırk yaşından sonra kaleme aldığı manzumelerinde hü-zün ağır basmaktadır. İbnü's-Sââtî Mısır'da vefat etti. Şiirlerinde ailesi ve şairliğiyle övünür, eski meşhur şairlerden daha üstün olduğunu söyler, kendini nazımda ve nesirde dönemin tek otoritesi olarak görürdü. Eleştirilmeye tahammül etmez, rakiplerine şiddetle saldırırdı. Bu tavrı ve hayat çizgisi bakımından hemşehrisi Mütebbî'ye benzer.

Çağın anlayışına uyarak şiirlerinde sanatları yoğun biçimde kullanan İbnü's-Sââtî, bu alanda diğer şairlere göre büyük bir ustalık göstermiştir. Edebî sanatları çağdaşları içinde sadece İbnü'l-Fâriz onun kadar başarılı olarak kullanabilmiştir. Bununla birlikte bu sanatlar yüzünden şiirinin zaman zaman anlaşılma duruma geldiği de görülmektedir. İbnü's-Sââtî, eski şairlere ait olduğu bilinen birtakım mazmunlara yer verdiği için eleştirilmiş-se de bunlar genellikle ortak mazmunlar olduğundan ona yöneltilen eleştiriler hak-sız bulunmuştur.

İbnü's-Sââtî medih, fahr, hiciv, mersiye ve mücün (müstehten) türlerinin yanı sıra tasvirde de usta bir şairdir. Gençliğini geçirdiği Suriye ve çevresini, Nil ve yakının-

Bahâeddin
İbnü's-Sââtî'nin
divanının
unvan
sayfası ile
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 3872)

